

הרב רא"ם הכהן

"ולקח את שני השעירים, והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד".

ראשי פרקים.

1. "לפני ה'" בפרשת אחרי מות.
2. תאור מקום עמידת השעירים - "פתח אהל מועד".
3. מקום עמידת המצורע.
4. מקום עמידת סוטה.
5. המכנה המשותף בין מצורע, שעירי יום הכפורים וסוטה.
6. המשמעות הרוחנית של עמידה בפתח, כעמידה "לפני ה'".

1. "לפני ה'" בפרשת אחרי מות.

בפרשת יום הכיפורים באחרי מות מוזכר שבע פעמים הביטוי "לפני ה'". הפרשה פותחת (טז, א):

וידבר ה' אל משה, אחרי מות שני בני אהרן, בקרבכם לפני ה' רימתו.

וחתמת (טז, ל) בתאור עיצומו של יום הכפורים:

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו.

בתוך התורה חוזרת עוד חמש פעמים¹ על הביטוי "לפני ה'". רבנו יונה ב"שערי תשובה"² ראה בפסוק, המתאר את עיצומו של יום הכפורים, מקור המיחד את מצוות התשובה של יום הכפורים, ממצוות התשובה של כל השנה, וז"ל רבינו יונה:

ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים. שנאמר: "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". על כן הזהירנו הכתוב שנטהר לפני ה' בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

1. א. עיין לקמן בחזור מקום עמידת השעירים. ב. (טז, י) "והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל, יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אותו לעזאזל המדברה". ג. (טז, יב) "ולקח מלא המחטה גזלי אש מעל המזבח מלפני ה', ומלא חפניו קטרת סמים דקה, והביא מבית לפרכת". ד. (טז, יג) "ונתן את הקטרת על האש לפני ה', וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות". ה. (טז, יח) "ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו, ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב".

2. השער השני, הדרך החמישי.

"ולקח את שני השעירים, והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד"

גם בתאור עמידת השעירים (טז, ז) מצינו את הביטוי "לפני ה'", אולם מצינו שהתורה תארה במפורט גם את המקום במקדש - "פתח אהל מועד": ולקח את שני השעירים, והעמיד אתם לפני ה' פתח אהל מועד. במאמר זה נבאר את מקום עמידת השעירים "פתח אהל מועד", כעמידה "לפני ה'" מצד העמידה בפתח.

2. תאור מקום עמידת השעירים - "פתח אהל מועד".

בברייתא כ"תורת כהנים" (אחרי מות פרק ב, א) שנינו:

"לפני ה' פתח אהל מועד", מעמידם בשער ניקנור אחוריהם למזרח ופניהם למערב.

ה"תורת כהנים" מפרש, ש"פתח אהל מועד" במקדש, הוא שער ניקנור בו נכנסים לעזרה. נקודה נוספת שנוספה בתורת כהנים היא צורת עמידת השעירים: "אחוריהם למזרח ופניהם למערב". במשנה כיומא (לז.) שנינו:

בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, ושם שני שעירים....

במשנה לא מפורש במדויק היכן היו עומדים השעירים. רש"י על אתר מפרש:

בא לו למזרח. חוזר אחוריו לצד מזרח סמוך לפתח, שלא היו מכניסים השעירים להגריל, אלא שיהיו בתוך חלל העזרה, כדכתיב: "והעמיד אותם לפני ה'", אבל לא לקרבן כל כך לצד ההיכל, עד שהוא בא לשוחטו היו מקריבין אותו....

מרש"י נמצאנו למדים, שהשעירים לא עמדו ממש בשער ניקנור אלא "סמוך לפתח". מסתבר שרש"י לא באר בשער ניקנור ממש, כפי ששמע מפשט התורה ומפשטות הברייתא בתורת כהנים, מפני שבמשנה נאמר: "בא לו למזרח העזרה", ושער ניקנור איננו קדוש בקדושת העזרה. וכן מצינו בתוס' רא"ש מפורש:

בא לו למזרח העזרה - אצל שער ניקנור. שלא היו מכניסים את השעירים אלא להגריל, והגריל אינה אלא בתוך העזרה, כדכתיב: "והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד", וכתיב בתריה: "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות".

אולם לא ברור מרש"י, מדוע לא הכניסו את השעירים פנימה יותר, לתוך מרכזה של העזרה, בקרבת המזבח, אלא העמידו אותם סמוך לפתח. תוס"י (לז:) אימצו את פירוש רש"י, וזיהו אותו עם דברי ה"תורת כהנים", אלא שתוס"י בארו גם, מדוע לא הכניסו את השעירים פנימה יותר לתוך העזרה, וז"ל התוס"י:

בא לו למזרח עזרה. לצד שער ניקנור, כדפי' בקונטרס - שלא היה רוצה להכניסם ממש בעזרה לפנים בצד המזבח להחזירן, שזה היה גנאי [להחזיר], והכי משמע לי שגנאי, מדלא קאמר בצפון המזבח, והכי תניא בתורת כהנים על השעירים, מעמידין אותם בשער ניקנור דכתיב: "והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד" וכתוב בתריה: "ונתן אהרן על שני השעירים גורלות וגו'".

הסיבה לדעת תוס"י, מדוע לא הכניסו את השעירים פנימה, על מנת שלא יהיה גנאי כאשר יחזירו את השעיר, ויוציאו אותו החוצה בדרכו לעזאזל. התפארת ישראל (פ"ג, אות מז) מפרש בדרך שונה מדוע לא הכניסו את השעירים לקרבת המזבח:

דמפני שהיה עוד זמן רב קודם שחטת השעיר וודויו עליו, להכי לא הכניסו השעירים ג"כ כפר, בין האולם למזבח, מחשש גללים.

לכאורה רואים שאין ענין מיוחד בשער ניקנור כפשט התורת כהנים, ובאמת הגר"א לא גרס בתורת כהנים "בשערי ניקנור" אלא: "מעמידן למזרח העזרה לצפון המזבח", וכן הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכפורים (פ"ג, ה"ב) על פי פשט המשנה, לא הזכיר שער ניקנור.

אולם נלענ"ד שישנו קיום מיוחד ב"פתח אהל מועד" מצד עצם הגדרתו כ"פתח אהל מועד. גם אם הפתח עליו מדובר הוא רק סמוך לפתח בגלל בעית ההגרה, שצריכה להעשות בעזרה, עדיין נראה שישנו קיום מיוחד בעמידה סמוך לפתח. בהמשך נראה מעוד תחומים, ש"פתח אהל מועד" מצד היותו "פתח אהל מועד", מאפשר את העמידה לפני ה'.

3. מקום עמידת המצורע.

בפרשת מצורע (יד, יא) נאמר:

והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם, לפני ה' פתח אהל מועד.

בדומה לברייתא ב"תורת כהנים" ביחס לשעירים, מצינו בפרשת מצורע (פרשתא ג, ו):

"לפני ה' פתח אהל מועד" - מעמידו בשער ניקנור, אחוריהן למזרח ופניהם למערב.

בניגוד לשעירים, כאן אין ביכולתו של המצורע להכנס לעזרה עצמה שהיא קדושה, ולכן המצורע נמצא בתוך השער שאיננו קדוש בקדושת העזרה, וכן מבאר רש"י על אתר: "לפני ה' - בשער נקנור ולא בעזרה עצמה, לפי שהוא מחוסר כפורים". ברש"י לא מפורש, האם ישנו ענין

"ולקח את שני השעירים, והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד"

שהמצורע יעמוד בדוקא ב"פתח אהל מועד". ננסה להוכיח שאכן ישנו ענין מיוחד בעמידת המצורע בשער.

בגמ' בפסחים (פה:) מצינו דיון, מדוע לא נתקדשו שערי ירושלים ומדוע לא נתקדש שער ניקנור, וז"ל הגמ':

דאמר רבי שמואל בר רב יצחק: מפני מה לא נתקדשו שערי ירושלים? מפני שמצורעין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ואמר רב שמואל בר רב יצחק: מפני מה לא נתקדש שער נקנור? מפני שמצורעין עומדין שם ומכניסין בהונות.

מקשה תוס' ביבמות (ז:): על דברי רבי שמואל בר רב יצחק ביחס לשער נקנור:

וא"ת למה נמנעו בשביל כך מלקדשם, יעמוד בעזרת נשים ויכניס ידיו לשער ניקנור?

בתוס' מופיע תרוץ ריב"ן: "דאין זה לפני ה' דלא הוי באויר העזרה". תוס' מקשה על תרוצו של הריב"ן: "ואין נראה דאי הוה קדוש בקדושת העזרה הוי שפיר לפני ה'", ובעקבות קושית תוס' מגיע ר"ת לפתרון מחודש: "דעשוי בשביל תקנת מצורעים שיעמדו שם, שיגיין עליהם השער בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים". דברי ר"ת קשים מצד עצמם, שהרי דברי רבי שמואל בר רב יצחק בנויים משני חלקים, ודברי ר"ת שייכים לחלק הראשון, ופשטות הדברים, שחלקן השני של דברי רבי שמואל בר רב יצחק מושתת על יסוד שונה מן החלק הראשון. את קושית תוס' על הריב"ן ניתן לתרץ בפשטות, שעמידה מחוץ לשער אין בה עמידה לפני ה', ורק עמידה בשער, אע"פ שאיננו קדוש, מכילה על העומד, גדר "לפני ה'".

הגרי"ז בהלכות מחוסרי כפרה (פ"ג,ה"ה) הביא ראיה מהגמ' בסוטה (ח.), שישנו דין מיוחד במצורע, של עמידה לפני ה', ולא רק על מנת לאפשר מתן בהונות, וז"ל המשנה והגמ':

[מתני' ... ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער ניקנור] ששם משקין את הסוטות [ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין...]: בשלמא סוטות דכתיב: "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'", מצורעין נמי דכתיב: "והעמיד הכהן המטהר וגו' אלא יולדת מאי טעמא?...".

הגרי"ז ראה בגמ', שהמוקד הוא העמידה לפני ה', ולא מתן הבהונות, שצריכות להיות בעזרה ככל עבודות פנים, שהדם והשמן נפסלים ביוצא, שהרי סוטה עומדת שם אע"פ שאינה צריכה להכניס ידיה לעזרה לשום דבר. ראיה לשיטתו, שדין העמידה לפני ה' איננו קשור רק למתן

הבהונות, כפי שמשמע מתוס', הביא מהברייתא כ"תורת כהנים" (פרשתא ג.)

(ג) "והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם" - למדנו שהם טעונים עמידה כולם. ... (ח) "ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ישחט את העולה" מה ת"ל! לפי שיצא לידון בעמידה....

באר הגרי"ז:

הרי דדין העמדה הוא דין בפני עצמו, בין על המצורע בין על הקרבנות, ומזה הוא דנלמד, שהמצורע צריך לעמוד שם מתחילת הקרבת הקרבנות ולא רק בשעת מתן בהונות לבד.

לאור זה תרץ הגרי"ז את קושית התוס' על ריב"ן, וז"ל:

ובע"כ, דהא דס"ל הכא לריב"ן דתוך השער חלוק משאר העזרה ומשום דאינו באויר העזרה, היינו משום דהכא איכא דין מסוים דלפני ה', ובזה הוא דס"ל להריב"ן דבעינן דוקא אויר עזרה ממש, ושער ניקנור מקומו חלוק לענין זה. ויש להוסיף עוד בזה, משום דכ"תורת כהנים" דרשינן: לפני ה' - לפני אהל מועד [כ"ה לפי גירסת הגר"א שם], אם כן לא תליא זאת בקדושת המקום, אם הוא קדוש בקדושת העזרה אם לא, רק הוא דין בפני עצמו, דכל העזרה מיקריא לפני ה' כיון שהיא לפני ההיכל, ולענין זה בעינן דוקא אויר עזרה עצמה, ושער ניקנור הוי מקום בפ"ע לענין זה, כיון דהוא דין בפ"ע נוסף על קדושת המקום.

לענ"ד, כנ"ל, יסוד דין לפני ה' במצורע, סוטה ושעירי יום הכפורים הוא בשער מצד היותו שער העזרה, בלשון התורה "פתח אהל מועד", ולא מצד דין אויר העזרה.

במשנה במידות (ה,ו) שנינו:

וראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח.

בגמ' בפסחים (פב.) מפורש, שהמדובר בכהנים שנטמאו. הרמב"ם, בניגוד לזה, בפרוש המשניות פרש:

ואמר כי ראש אותו המעמד אשר משמרתו באותו השבוע, בשעה ששומע קול המגריפה, מעמיד את המצורעין בשערי המזרח כדי שיהיו מעותדין להזות עליהם דם האשם כמו שיתבאר בסוף נגעים.

מקור דברי הרמב"ם בספרי בפרשת נשא (ט) העוסק בסוטה, וז"ל הספרי: "לפני ה'" - בשערי נקנור. מכאן אמרו: ראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשערי נקנור.

4. מקום עמידת סוטה.

בפרשת סוטה (במדבר ה, טז-יח) נאמר:

והקריב אתה הכהן והעמידה לפני ה'... והעמיד הכהן את האשה לפני ה', ופרע את ראש האשה, ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאות הוא, וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים.

הזכרנו לעיל את המשנה בסוטה המתארת: "מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור", ומבאר רש"י: "לשער המזרח. שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים".

ובמקביל בתוספתא בסוטה (פ"א, ה"ג):

מעלין אותה לשערי מזרח לשער [ניקנור], ששם משקין את הסוטות ומטהרין את המצורעין.

בירושלמי בסוטה (פ"א, ה"ה) הרחיבו ביתר באור את משמעות שער נקנור כ"לפני ה'", וז"ל הירושלמי:

כתיב: "והעמיד הכהן את האשה לפני ה'" - זה שער ניקנור.

כל מקום שנאמר לפני ה' - זה שער ניקנור.

מסתבר שכוונת הירושלמי בכל מקום לסוטה, מצורע ושעירי יום הכיפורים.

5. המכנה המשותף בין מצורע, שעירי יום הכפורים וסוטה.

מצורע משתלח חוץ לג' מחנות, ומערכת הטהרה של מצורע מתמודדת עם כניסתו פנימה. יום הכפורים מתמודד עם כניסת כהן גדול, שליח עם ישראל, לפני ולפנים. סוטה מרוחקת ואסורה לבעלה, והשקאת הסוטה מתמודדת עם החזרתה לבעלה.

ביום הכפורים ישנם שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל. במצורע ישנן "שתי צפורים חיות טהורות", שהאחת מוקרבת והאחת משתלחת על פני השדה. בסוטה, האשה עצמה עומדת לפני הברור, האם תחזור לבעלה ותוכל להמשיך לעמוד לפני ה', או שהמים המרים יהפכו אותה עצמה לבחינת שעיר לעזאזל.

6. המשמעות הרוחנית של עמידה בפתח, כעמידה "לפני ה'".

נלענ"ד, שעצם עמידת המצורע בפתח, שאיננו קדוש בקדושת עזרה, מעמידה אותו בכמיהה לכניסה פנימה לתוך המקדש. עצם עמידת שני השעירים בפתח ההיכל, והכהן מגריל בפתח ההיכל את הגורלות, מדגישה

שכל מגמתו היא, להגיע לטהרה לפני ה' בכניסת כהן גדול לפני ולפנים. עצם עמידת הסוטה בפתח ההיכל, מעמידה מול הברור האם היא יכולה להכנס בשער אם לאו.

במצורע ישנו דין מיוחד, שהמצורע יעמוד בשער מתוך צפיה לכניסה פנימה. קדושת העזרה יש בה גבולות של מקום. עמידה בשער מתוך כמיהה לכניסה פנימה איננה במדת הצמצום, אלא בבחינת הצפיה לישועה, הגדולה יותר מן הישועה עצמה, ואין צורך שהשער יהיה קדוש בקדושת העזרה.

ביום הכפורים עומד הכהן הגדול לפני תחילת תהליך הכפרה, אומנם ההגלה צריכה להעשות בעזרה, אולם מתוך עמידה בשער, על מנת לזקק את הכניסה פנימה על ידי שליחת השעיר לעזאזל. ישנו ענין מיוחד באי כניסת השעירים למרכזה של העזרה, לאזור המזבח, ולא רק כפי פרוש תוס"י או התפארת ישראל, אלא בעצם העמידה בפתח מתוך רצון אין סופי לכניסה פנימה לפני ולפנים.

את הסוטה מעמידים בפתח העזרה לשם ברור, האם מקומה פנימה אצל בעלה או שאין לה קיום. ההשואה בין כניסת המצורע פנימה כחלק מתהליך הטהרה של ריחוק מג' מחנות, כניסת כהן גדול לקודש הקדשים, לבין כניסת אשה לחיק בעלה, מעמידה את חיי האישות במקביל לעולם המקדש והשכינה. הרמב"ם דוקא בהלכות סוטה (פ"ג, ה"ג) ראה צורך להגדיר את מיקומו המדויק של השער: "מביאין אותה לשער מזרחי של עזרה שהוא כנגד קדש הקדשים".